

DORI MODDALAR SHAKLI

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

SHARAFIDDINOVA MASHXURA ALOVATDINOVNA

KARIMOVA YULDUZ MAMADALIYEVNA

Annotatsiya: Ushbu maqola dori moddalar shakli, bugungi kunda bir nomdagi dorining barcha shakllari mavjud bo'lib ularning qo'llanilish usullari, organizmga yuborilish texnikasiga mo'ljallangan.

Abstract: This article is intended to discuss the form of a drug, all the forms of a drug with the same name that exist today, their methods of administration, and the technique of administration into the body.

Аннотация: Данная статья посвящена форме лекарственных веществ, всем существующим сегодня формам одноименных препаратов, способам их применения и технике введения в организм.

Abu Ali ibn Sinoning «Tib qonunlari» kitobining ahamiyati shundaki, bu kitobda qadimgi Rim, Yunoniston, Eron, Hindiston va O'rta Osiyo meditsinasining farmatsevtika sohasidagi tajribalari birlashtirilgandir. Abu Ali ibn Sino o'z zamonasida qo'llanilgan dorilar ko'lam «Dori» — bu murakkab fizik-kimyoviy tizim bo'lib, u o'z ichiga dori moddasini va ularning farmatsevtik omillarini olib, dorini kam dozada qabul qilganda yuqori terapevtik ta'sir ko'rsatishiga va salbiy ta'siri kam bo'lishiga aytiladi. «Dori shakli» deb bir yoki bir nechta dori moddalariga maxsus ishlov berib va uni bemor qabul qiladigan qulay shaklga keltirilishiga aytiladi, ya'ni dori shakli bu dori preparatini tayyor holatga keltirib ishlatilishidir. Masalan: borat kislota shtanglasda turganda — dori preparatidir, eritma yoki surtma dori ko'rinishida — dori shaklidir. Dori shakli shifokor tomonidan yozilgan retsept asosida beriladi. Retsept bu shifokorning farmatsevtga yozma ravishdagi murojaatidir. Retseptda dorini qanday qabul qilish ko'rsatilgan bo'ladi. Shifokor retsept yozishda shoshmasligi va juda ehtiyot bo'lishi kerak. Retsept yozishda xatolikka yo'l qo'yilsa bu og'ir oqibatlarga hatto bemor o'limiga sabab bo'lishi mumkin. Shifokor va boshqa tibbiyot xodimlari retsept yozishda Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan retsept yozish qoidalariga amal qilishlari shart.

O'rta Osiyoda farmatsevtika amaliyoti rivojlanishida 1937-yilda Toshkent farmatsevtika institutining ochilishi katta ahamiyatga ega. Institutni tamomlagan mutaxassislarining ko'pchiligi O'zbekiston FA institutlarida aholini sifatli dori-darmon bilan ta'minlash borasida xizmat qiladilar. Dori texnologiyasining rivojlanishida O'zbekiston FA institutlari bilan bir qatorda farmatsevtika instituti

mutaxassislik kafedralari, ayniqsa Dori turlari texnologiyasi kafedrası professor-o'qituvchilarining hissasi benihoya kattadir. Kafedra mudiri, birinchi farmatsiya magistri Sheblikin shu kafedrada hamma mutaxassislik fanlarini jamlashtirib, ularni tashkil etishda katta xizmat qiladi Dori moddasining ta'siri tez, oson, mukammal holatga cga bo'lgan, iste'mol uchun eng qulay shaklga keltirilgan ko'rinishiga dori preparati yoki dori deyiladi. Shunday qilib, dori deganda bir yoki bir necha dori moddasidan tashkil topgan va ma'lum bir shaklga keltirilgan holati tushuniladi. Dori preparatlarining shakli uning ta'sir darajasi bilan bog'liq omil hisoblanadi, ya'ni dori preparatlariga fizik-kimyoviy xossalari, uning ta'sir doirasi hisobga olinmay shakl berilsa, bunday dori ta'sir ko'rsatmaydi yoki kam ta'sir qiladi. Natijada dori preparati kasalga hech qanday naf bermay, bekorga sarflangan bo'ladi. Iste'mol tovarlari ichida dori alohida o'rin egallashini e'latib o'tish kerak. Dori iste'molchi tomonidan sifatini aniqlash mumkin bo'lmagan tovar hisoblanadi. Bu narsa shu dorishunoslik sohasida ishlaydigan har bir shaxsga va ayniqsa, dori texnologiyasi bilan shug'ullanadigan texnologlarga alohida mas'uliyat yuklaydi. Dori turlari texnologiyasi dori moddalaridan turli xil dori shakllari tayyorlashda amaliy va nazariy muammolar bilan shug'ullanuvchi asosiy farmatsevtik fanlardan biridir. «Texnologiya» grekcha so'z bo'lib techne- san'at, mohirlik, ustalik va logos - ta'limot, bilim demakdir. «Dori texnologiyasi» - bu to'g'ridan-to'g'ri dori tayyorlash texnikasini mohirlik, ustalik va san'atkorlik bilan o'rganish demakdir. Dori turlari texnologiyasi fanining asosiy maqsadi - har bir dori moddasini fizik va kimyoviy xossalari hisobga olgan holda uning ta'sir nuqtasi va yo'llarini o'rganib, unga to'g'ri dori shaklini berish va tayyorlash usulini o'rganishdir Bu maqsadni amalga oshirishda quyidagi vazifalar turadi. I. Dori moddalaridan o'ziga xos dori preparatlarini yaratish. Har bir dori moddasiga o'ziga xos shakl berilgandagina uning ta'sir darajasi qoniqarli bo'ladi. Dori moddasidan dori preparatini tayyorlashda, albatta, uning fizik va kimyoviy xususiyatlari hisobga olinadi. Bundan tashqari, shu 18 www.ziyouz.com kutubxonasi dori moddasi tanada qanday ta'sir ko'rsatishi kerakligi, ya'ni tananing ma'lum bir qismida so'rilib, organizmga qanday ta'sir qilishi hisobga olinadi. Shundan so'ng bu moddadan dori preparati yaratish sharoitlari ishlab chiqiladi. Bu doriga qanday shakl berilishi bilan bog'liq bo'lgan sharoitlardir. Misol tariqasida penitsillinni ko'rishimiz mumkin. Penitsillin antibiotigi yangi topilgan davrda har xil dori shakli ko'rinishida ishlatilgan edi, ya'ni og'iz orqali, teri ostiga va mushak orasiga eritma sifatida qo'llangan. Penitsillin antibiotigini dori shaklida o'rgangandan so'nggina, bu antibiotik ta'siri faqat inyeksiya holida qoniqarli bo'lishi hamda og'iz orqali qabul qilish uchun uning kislotali sharoitda turg'un shakli (hozirda fenoksimetilpenitsillin) yaratilishi zarurligi aniqlangan. II. Dori shakli va dori preparati sifatini aniqlash usullarini yaratish. Har bir dori shakli va dori preparatiga

qo'yiladigan talablar bor. Masalan, hab dori shakliga qo'yiladigan talablar: og'irligi 0,1-0,5 oralig'ida bo'Mishi: tashlanganda koptok singari sakrash xususiyati; yuzasi quruq va tckisligi; parchalanish vaqti 1 soatdan oshmasligi kerak Bular hammasi hab dori shakliga qo'yiladigan talablar hisoblanadi. III. Dori sifatini aniqlashning mukammal usullarini yaratish. 1. Sifat belgilari. 2. Miqdor belgilari. IV. Dori moddalarini dori shakli tarkibidagi faol komponent hisobida o'rganish. V. Yangi fiziologik jihatdan indifferent turg'unlashtirish usullarini yaratish va o'rganish. VI. Yangi qadoqlash usullarini o'rganish. VII. Yangi sterilizatsiya usullari va saqlash muddatini uzaytirish yo'llarini o'rganish. VIII. Yosh bolalar va qariyalar uchun dori shakllarini yaratish va o'rganish. Dorilarning ishlatilishiga qarah guruhlariga bo'linishi. Organizmga yuborish yo'llariga dorilar, asosan ikki guruhga: enteral (yunoncha entcron - ichak) - me'da-ichak yo'llari orqali va parenteral - me'da-ichak yo'llaridan tashqari yo'llar orqali yuboriladigan guruhga bo'Minadi. Enteral usullarga: a) og'iz orqali - preparat (rer os); b) to'g'ri ichak orqali - rektal (per rcktum) yuborish usullari kiradi. 19 www.ziyouz.com kutubxonasi Parenteral usullarga: a) dorilarni nafas yoilari (traxeya, bronx) orqali (ingalatsiya usuli); b) teriga qoilanish; d) shilliq va seroz pardalar orqali yuborish; e) tildan (perlingval; lingua - til) va til ostidan (sublingval) yuborish; f) tcri ostiga, muskullar orasiga, qon tomirlariga, teri ostiga, orqa miya kanaliga yuborish usullari va boshqalar kiradi. Dorini qanday usulda qo'Mlanish kerakligini tanlashda shifokor juda ko'p sharoitlarni, birinchi galda bemorning ahvolini hisobga oladi. Behush yotgan bemorga dorini ichirib bo'Mmasligi shak-shubhasizdir. Bundan tashqari, dorining ta'sir etish tezligi va kuchi ham hisobga olinadi. Har bir dori moddasi qo'Mlanish usuliga qarab turlicha ta'sir ko'rsatadi, albatta. Masalan, dori to'g'ri ichak orqali yuborilsa - 7 daqiqa davomida, ichilsa - 30 daqiqa davomida so'riladi, vaholanki shu dorining o'zini venaga yuborilsa, 1-2 daqiqadan keyin o'z ta'sirini ko'rsatadi. Dorini qo'llanish usulini tanlashda shifokor shu dorining organizmning asosan bir sohasiga yoki butun organizmga ta'sir ko'rsatishini ham albatta, hisobga olishi lozim. Vuqorida keltirilgan dorivor moddalar klassifikatsiyasidan tashqari, keyingi yillarda ayrim avtorlar o'z klassifikatsiyalarini taklif etdilar (A.S. Prozorovskiy, I.A. Muravyev). Lekin bu klassifikatsiyalar to'liq ishlab chiqilmagani va sovet dorivor moddalar texnologlari tomonidan to'la-to'kis e'tirof qilinmagani uchun biz bu o'rinda ularni keltirmadik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://arm.ssuv.uz/frontend/web/books/6438e812ab16e>
2. [https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/tibbiyot/Dori%20%20turlari%20texnologiyasi%20\(K.Muhammadjonova\)](https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/tibbiyot/Dori%20%20turlari%20texnologiyasi%20(K.Muhammadjonova))
3. Shomurotovna R. Y. SOCIO-HYGIENIC STUDIES OF DISEASE, LIFESTYLE AND WORKING CONDITIONS OF MEDICAL WORKERS //Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing. – 2024. – T. 2. – №. 4. – C. 25-29